

Joanna Rybowska, Joanna Sowa

Działalność Koła Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Filologicznego w latach 1927-1939

Collectanea Philologica 7, 3-7

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CZĘŚĆ I: OKRES MIĘDZYWOJENNY (1918–1939)

Joanna RYBOWSKA, Joanna SOWA
(Łódź)

DZIAŁALNOŚĆ KOŁA ŁÓDZKIEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA FILOLOGICZNEGO W LATACH 1927–1939¹

Historia Koła Łódzkiego PTF² rozpoczyna się w mieście nie posiadającym tradycji akademickich. Po odzyskaniu niepodległości palącym problemem staje się w Łodzi sprawa kwalifikacji osób pracujących w zawodzie nauczycielskim. W latach 1918–1939 funkcjonowały na terenie miasta cztery placówki, które umożliwiały kształcenie kadry nauczycielskiej. Pierwszą z nich był tzw. Instytut Nauczycielski Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, działający w latach 1921–1928. Powstał on z inicjatywy dra Stefana Kopcińskiego wkrótce po utworzeniu Okręgu Szkolnego Łódzkiego (1921 r.). Instytut miał za zadanie kształcenie nauczycieli szkół powszechnych i średnich na poziomie uniwersyteckim. Na wykłady do Łodzi zaczęli regularnie dojeżdżać profesorowie z innych polskich uczelni, przede wszystkim z Poznania i Warszawy. Na Wydziale Humanistycznym Instytutu Nauczycielskiego wykładali również klasycy: Józef Kowalczyk, Kazimierz Koszyk oraz Alfred Buse. Dwie inne wyższe uczelnie, Wyższa Szkoła Hand-

¹ Prezentowana historia Koła Łódzkiego PTF była już publikowana w *Antiquorum non immemores... Polskie Towarzystwo Filologiczne (1893–1993)* „Acta Societatis Philologiae Polonorum” III (1999), s. 232–239. Okres 1927–1939 został poszerzony o kilka cennych informacji i spostrzeżeń, jakie wniósł K. T. Witczak, prezentując na konferencji naukowej *Dzieje tradycji starożytnej w makroregionie łódzkim*, referat zatytułowany *Życie filologiczne w Łodzi międzywojennej*. Obie autorki składają gorące podziękowania dr. Witczakowi za wzbogacenie prezentowanego tekstu.

² Historia Koła Łódzkiego PTF w okresie międzywojennym jest pod pewnymi względami niekompletna, gdyż w zasadniczym zrębie mogła zostać oparta jedynie na corocznych suchych sprawozdaniach publikowanych w „Eos”, czasopiśmie Towarzystwa. Nie zachowały się z tego okresu żadne rękopiśmienne materiały, dokumentujące szczegółowo ówczesny stan osobowy Koła, jego finanse, zebrania czy inne inicjatywy. Sprawozdania za rok 1939 nie zostały w ogóle opublikowane i nic pewnego o tym okresie nie jesteśmy w stanie powiedzieć.

lowa oraz Wyższa Szkoła Nauk Społecznych i Ekonomicznych, ze zrozumiałych względów niczym nie wzbogaciły życia filologicznego w Łodzi. Szkoły te upadły wraz z powołaniem w 1928 r. Łódzkiego Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej. Także i tej placówce brakowało początkowo pełnych praw szkoły wyższej: zdobyła ona uprawnienia prywatnej wyższej uczelni dopiero w 1933 r., a prawo nadawania stopni naukowych (magistra) na poszczególnych kierunkach uzyskiwała stopniowo przez kilka następnych lat. Na Wydziale Humanistycznym Wszechnicy był zatrudniony wymieniony już Alfred Buse jako lektor języka greckiego i łacińskiego, a także wykładowca literatury antycznej.

Zarówno Instytut, jak i Oddział odegrały dużą rolę w konsolidacji miejscowego środowiska naukowego i nauczycielskiego. Lektorom i wykładowcom obu wymienionych szkół zawdzięczamy inicjatywę utworzenia Koła Łódzkiego PTF. Z ramienia Zarządu Głównego pomocą przy organizowaniu Koła służy prof. Ryszard Ganszyniec.

Zebrań założycielskie Koła, w którym wzięło udział 14 osób, odbyło się 4 listopada 1927 r. Wybrano Zarząd Koła, który ukonstytuował się w następującym składzie: przewodniczący – Alfred Buse (1927–1935), zastępca – Józef Kowalczyk, sekretarz – Janina Loria, skarbnik – Wacław Cieślikowski. Do Komisji Rewizyjnej wybrano Karola Bauera i Adolfa Holzbergera. Alfred Buse pełnił funkcję przewodniczącego Koła do roku 1935. Jego następcą został Michał Biłyk (1935 r.), po nim Władysław Strzępa (1935–1938), wreszcie Waleria Kajzerówna (1938–1939).

Podstawowym zadaniem Koła w pierwszym okresie jego istnienia staje się wypracowanie form działalności, umożliwiających jak najskuteczniejszą realizację celów Towarzystwa w warunkach łódzkich. Specyfika tych warunków – wspomniany już brak szerszych tradycji humanistycznych – sprawia, że pomimo starań Zarządu Koła o zachowanie równowagi między profilem naukowym a dydaktyczno-popularyzatorskim, w działalności Koła aż do wybuchu wojny zdecydowanie przeważa ten ostatni.

Posiedzenia naukowe z odczytami i dyskusją odbywają się średnio 4 razy w roku. Prelegentami są na nich zarówno członkowie Koła (przede wszystkim sam prezes Buse, a także Władysław Strzępa, Zdzisław Zmigryder-Konopka i Stefania Warszawska), jak i zapraszani spoza Łodzi goście (m. in. archeolodzy Rajmund Gostkowski i Kazimierz Majewski oraz wielcy filologowie polscy Aleksander Turyn i Tadeusz Zieliński), a tematyka tych spotkań obejmuje różnorodne zagadnienia z zakresu historii starożytnej, archeologii, literatury i językoznawstwa. Pozostałych 5 lub 6 zebrań rocznie jest poświęconych sprawom organizacyjno-dydaktycznym. Zajmowano się na nich m. in. lekturą autorów szkolnych, szkolnymi wypracowaniami z języka łacińskiego oraz metodami popularyzacji wiedzy o antyku. Ponieważ większość łódzkich filologów klasycznych pracowała w szkolnictwie średnim, wiele emocji i zainteresowania budziły też wszelkie zmiany programowe i dyrektywy ministerialne.

Działania z zakresu organizacyjno-dydaktycznego owocują następującymi imprezami zorganizowanymi w Łodzi przez członków PTF:

1) tygodniowym instruktorskim kursem filologii klasycznej w dniach 25–30 listopada 1929 r.³;

2) *Wieczorem klasycznym* (21 lutego 1933 r.), na który złożyły się utwory Safony, Anakreonta, Katullusa, Horacego, Homera, Platona i Liwiusza (w oryginale i przekładzie) w wykonaniu znanej aktorki Kazimieri Rychterówny; słowo wstępne, poświęcone liryce grecko-rzymskiej, wygłosiła Stefania Warszawska⁴.

Działania popularyzatorskie przybierają na sile z chwilą powołania do życia 11 września 1933 r. Sekcji Programowej Koła Łódzkiego PTF. Przewodniczącą tej sekcji zostaje dr Stefania Warszawska, wieloletni członek Zarządu Koła, osoba szczególnie oddana sprawom dydaktyki. Zadaniem Sekcji jest organizowanie odczytów publicznych z zakresu filologii klasycznej, przedstawień o tematyce antycznej oraz ogłaszanie artykułów informujących szeroki ogół o postępach wiedzy klasycznej i o działalności wybitniejszych filologów⁵.

Jako przykłady działalności Sekcji należy wymienić choćby zorganizowanie przy poparciu władz szkolnych Koła Dyrektorów **święta kultury antycznej** jako podstawy kultury polskiej pod nazwą *Dzień Filomaty* (18 października 1934 r.). W tym dniu we wszystkich łódzkich szkołach średnich zorganizowano akademie i pogadanki, połączone ze sprzedażą różnych wydawnictw „Filomaty”. Przeprowadzono także liczne konkursy recytatorskie, plastyczne i wokalne. Kontynuacją poprzedniego przedsięwzięcia była uroczysta **Akademia Międzyszkolna Dnia Filomaty**, która odbyła się w sali Rady Miejskiej (przy ul. Pomorskiej 16) 16 grudnia 1934 r. Akademia ta, skierowana do całej społeczności łódzkiej, była połączona z występami artystycznymi młodzieży gimnazjalnej. Z ramienia Koła Łódzkiego PTF prelekcje wygłosili: dr Stefania Warszawska i wiceprezes Koła Władysław Strzępa. Sprawozdanie z uroczystości *Dnia Filomaty* opublikowano na łamach „Filomaty”⁶, a prof. Ganszyniec dodał do niego następujący komentarz:

Kochani przyjaciele! Po przeczytaniu tego sprawozdania jeszcze więcej żałowałem, iż nie mogłem być z Wami i z Wami wyznawać swą wiarę w ideał klasyczny, któremu urządziliście tak podniosłe, tak wspaniałe święto. Łódź była dla mnie naszym polskim Manchester, sławnym na cały świat miastem fabrycznym; ale

³ Por. M. Warszawski, *Sprawozdanie z Kursu filologicznego w Łodzi*, „Kwartalnik Klasyczny” 4/3 (1930), s. 447–448.

⁴ Por. S. Warszawska, *Wieczór klasyczny w Łodzi*, „Kwartalnik Klasyczny” 7/4 (1933), s. 322.

⁵ Por. „Kwartalnik Klasyczny” 8/2 (1934), s. 109–110.

⁶ Por. *Święto kultury klasycznej w Łodzi*, „Filomata” 69 (1935), s. 382–385, komentarz na s. 385.

obok turkotu warsztatów tkackich budzi się nowy ruch, powstaje nowe miasto – Łódź uduchowiona, ognisko nowej kultury filomackiej, świecące dawnym stolicom przykładem. Zasługa to harmonijnej współpracy grona nauczycielskiego, które potrafiło indywidualne zdolności i jednostkowe poczynania tak zespolić w jednym wielkim dziele, które imponuje twórczym wysiłkiem, pięknnością pomysłów, ofiarnością wykonawców.

W następnym roku Sekcja Programowa zorganizowała Akademię dla uczczenia 2000-lecia urodzin Horacego⁷. W uroczystościach, które odbywały się 15 grudnia w miejskim Teatrze Popularnym, wzięli udział dwaj stali współpracownicy Koła Łódzkiego: prof. dr Ryszard Ganszyniec ze Lwowa i doc. dr Zdzisław Zmigryder-Konopka z Warszawy. Ten ostatni wygłosił odczyt pt. *Horacy o Rzymie Augusta*. Przewidziany był też odczyt prof. Ganszyńca pt. *Horacy w sądach Polaków*, jednak prelegent, chociaż obecny na uroczystościach, z powodu choroby zrezygnował z jego wygłoszenia. Publikując artykuł *Sądy Polaków o Horacym* na łamach „Przeglądu Klasycznego”⁸, prof. Ganszyniec poprzedził tekst krótkim, lecz jakże porywającym objaśnieniem:

Podaję odczyt, z którym pojechałem 15 grudnia 1935 na święto horatiańskie do Łodzi, ale którego wskutek choroby nie wygłosiłem. Obecnie poświęcam go kochanym Łodzianom jako skromne *ἁριδωρον* za tyle objawów serdeczności, za tyle wzniosłych podniet w kulcie humanizmu – odniosłem wrażenie, że Łódź jest w tej chwili najwięcej aktywnym ogniskiem ruchu filomackiego. Cześć Wam za to i dzięki.

Słowa prof. Ganszyńca nie są tylko kurtuazyjnym ukłonem wobec zawsze życzliwych mu łodzian, gdyż od początku swego istnienia Koło Łódzkie zajmowało się też propagowaniem w tutejszych szkołach czasopism poświęconych filologii klasycznej: „Kwartalnika Klasycznego” (od 1927 r.) oraz „Filomaty” (od 1929 r.).

W latach 1933–1939 Koło Łódzkie współpracuje również z innymi towarzystwami naukowymi zarejestrowanymi na terenie Łodzi, przede wszystkim z Oddziałem Towarzystwa Polsko-Italskiego im. Dantego Alighieri (m. in. przy uroczystym podejmowaniu goszczącego w Łodzi w 1933 r. Tadeusza Zielińskiego) oraz z Polskim Towarzystwem Historycznym.

Liczba członków Koła w okresie przedwojennym nie przekraczała 20 osób.

Agresja Niemiec na Polskę położyła kres działalności towarzystw naukowych. Wojna i okupacja hitlerowska podzieliła niestety prężne i solidarne niegdyś Koło Łódzkie. Polscy i niemieccy filolodzy klasyczni stanęli po przeciwnych stronach barykady, a ich żydowscy koledzy zostali wkrótce izolowani za murami getta.

⁷ Por. R. Ganszyniec, „Filomata” 76 (1936), s. 230–232.

⁸ „Przegląd Klasyczny” 2 (1936), s. 115–126.

Joanna RYBOWSKA, Joanna SOWA

**THE ŁÓDŹ CIRCLE OF THE POLISH PHILOLOGICAL SOCIETY
AND ITS ACTIVITY FROM 1927 TO 1939**

(Summary)

The initiative of creating the Łódź Circle of Polish Philological Society was made by classical philologists, both school teachers and scholars, headed by professor Alfred Buse. From the beginning Circle accepted as its first principle service to the school. A regular part of the meetings were prevailing didactic problems and discussion on model lessons. The outbreak of the Second World War completely interrupted the Circle activity.